

Seletuskiri Vabariigi Valitsuse määruse „Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu põhimäärus“ eelnõu juurde

1. Sissejuhatus ja eesmärk

Vastavalt teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadusele (edaspidi *TAIKS*) on teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse osaliste hulgas kaks nõuandvat kogu. Lisaks Vabariigi Valitsusele nõuandvale teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogule (edaspidi *nõukogu*), on süsteemi osaliseks ka valdkonna eest vastutavatele ministritele nõuandev teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni juhtkomisjon (edaspidi *juhtkomisjon*). Nõukogu roll on nõustada Vabariigi Valitsust teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonipoliitika väljatöötamisel, mis toetaks ühiskonna toimetulekut ja heaolu, kasvataks majanduse konkurentsivõimet ning väärtustaks eesti keele ja kultuuri kestlikkust. Käesoleva määruse eesmärk on sätestada nõukogu ülesanded, moodustamise kord ja töökord.

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu asendab seni kehtiva teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse alusel moodustatud ning Vabariigi Valitsust nõustavat Teadus- ja Arendusnõukogu. Kehtivas seaduses sätestatud Teadus- ja Arendusnõukogu nime ning ülesandeid muudetakse. Nõukogu nimeks saab teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu ning muutuvad ka nõukogu ülesanded. Säilib põhimõte, et tegemist on nõuandva koguga, mis toetab Vabariigi Valitsust teadus- ja arendustegevuse (edaspidi ka *TA tegevus*) ning innovatsiooni poliitika väljatöötamisel ja rakendamisel. Peale teadus- ja arendustegevuse on nõukogu pädevuses selgelt välja toodud innovatsioonipoliitika. Innovatsioonipoliitika vastutusalala lisandumine on oluline muudatus, mis võimaldab siduda teadus- ja arendustegevuse poliitika (Haridus- ja Teadusministeeriumi vastutusalas) ning innovatsioonipoliitika (Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi vastutusalas) ühtseks tervikuks ning tagada sellega teadus- ja arendustegevuse tulemuste rakendamise ühiskonna ja majanduse hüvanguks.

2021. aasta alguses Teadus- ja Arendusnõukogu tellimisel valminud raportis „Teadus-arendustegevuse ja innovatsiooni strateegiline juhtimine ja Teadus- ja Arendusnõukogu roll selles“¹ toodi välja, et Teadus- ja Arendusnõukogu võiks pühendada enam tähelepanu strateegilise tähendusega küsimustele. Probleemiks peeti seda, et seadusest tulenevad teemapunktid jõuavad Teadus- ja Arendusnõukogu seisukohavõtuks üldjuhul lõpetatud kujul ja ajakriitilisena, mis üldjuhul jätab vähe otsustusruumi; samuti, et Teadus- ja Arendusnõukogu töölaual olevad küsimused on killustatud ning puudub ülevaade kogu valdkonna hetkeseisust. Raport soovib Teadus- ja Arendusnõukogu mõju suurendamiseks keskenduda strateegilistele küsimustele, vältida sekkumist ministeeriumide otsustuspädevusse ning tagada arutelupunktide kvaliteetsem ja aegsam ettevalmistamine, sh *ad hoc*-töörühmade moodustamise toel.

Nii Eestis kui ka rahvusvaheliselt on toimunud nihe riigi suuremale sekkumisele TA tegevuse valdkonna suunamisel, samas kui varem on lähtutud arusaamast, et teadus on eelkõige autonoomsete TA-asutuste vastutusvaldkond ning arendustegevus põhineb ettevõtete huvidel. Enamikus OECD riikides on olemas TAI nõukogud, mille pädevuses on valitsuste ja ministeeriumide nõustamine ning prioriteetide seadmine, osas riikides ka poliitika koordineerimine, seire, hindamine ning eelarve küsimused. Eesti Teadus- ja Arendusnõukogu loomisest on lähtutud eelkõige Soome eeskujust.

¹ Riigikantselei tellitud uuring 2021. Teadus-arendustegevuse ja innovatsiooni strateegiline juhtimine ja Teadus- ja Arendusnõukogu roll selles. <https://www.digar.ee/viewer/et/nlib-digar:621472/408992/page/1>.

Teadus- ja Arendustegevuse ning Innovatsiooni Poliitika Nõukogu tegevuse alused, ülesanded ning töökorraldus kehtestatakse Vabariigi Valitsuse poolt nõukogu põhimäärusega. Kehtivas TAKSis on Teadus- ja Arendusnõukogu ülesanded sätestatud seaduses, kuid paindlikkuse huvides on ülesanded viidud rakendusakti tasandile ning seaduses on üksnes Teadus- ja Arendustegevuse ning Innovatsiooni Poliitika Nõukogu tegevuse põhieesmärk. Koosseisu puudutavad täpsemad sätted sisalduvad samuti põhimääruses.

Eelnõu ja seletuskirja koostasid Haridus- ja Teadusministeeriumi teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna nõunik Mariann Saaliste (735 0214; mariann.saaliste@hm.ee), teadussüsteemi valdkonna juht Kairi Värvi (735 4048; kairi.varv@hm.ee), teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna juhataja Katrin Kiisler (5096573; katrin.kiisler@hm.ee), õigus- ja personalipoliitika osakonna õigusnõunik Kirke Treial (730 1080; kirke.treial@hm.ee), Riigikantslei strateegiabüroo teadusnõunik Laura Kirss (laura.kirss@riigikantslei.ee).

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Määrus kehtestatakse teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse § 7 lõike 2 alusel. Määruse eelnõu koosneb kaheksast paragrahvist.

Eelnõu §-s 1 sätestatakse nõukogu ja selle moodustamise alused.

Lõikes 1 on toodud nõukogu väikseim ja suurim liikmete arv. Liikmete arvu puhul on lähtutud nõukogu töövõimelisuse tagamisest ning eelpool mainitud raportis toodud ettepanekutest. Lõikes on sätestatud, et nõukogu koosseis kinnitatakse kuni kolmeks aastaks. Nõukogusse kuuluvad ametikoha järgselt peaminister, haridus- ja teadusminister ning majandus- ja tööstusminister. Teised nõukogu liikmed määrab Vabariigi Valitsus. Lõikes 2 on täpsustatud, et Vabariigi Valitsuse poolt nimetatud liikmed on teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni valdkonna tunnustatud eksperdid.

Lõikes 3 on toodud, et nõukogu tööd korraldab Riigikantslei. Riigikantslei ülesanneteks on muuhulgas istungite kokkukutsumine ja korraldamine, istungite protokollimine ja protokollide avalikustamine, materjalide edastamine nõukogu liikmetele.

Eelnõu § 2 lõikes 1 on kirjeldatud nõukogu ülesanded. Nõukogu peamine ülesanne on Vabariigi Valitsuse nõustamine teadus- ja arendustegevuse ning innovatsioonisüsteemi tervikliku toimimise küsimustes, pidades silmas riigi strateegilisi eesmärke. Valdkonnad, milles nõukogu Vabariigi Valitsust nõustab, on teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni valdkonna konkurentsivõime säilitamine ja parandamine, riiklik rahastamine, osalemine rahvusvahelises koostöös ning riigiasutusena tegutsevate teadus- ja arendusasutuste ümberkorraldamine ja vajadusel nende tegevuse lõpetamine. Nõukogu ülesanne on jälgida teadus- ja arendustegevuse ja innovatsioonisüsteemi ümbritseva keskkonna muutusi ning lähtuda nendest ettepanekute tegemisel Vabariigi Valitsusele. Majandus, tehnoloogia, ühiskond ja ökoloogiline olukord arenevad kiiresti ning uued trendid, probleemid ja võimalused võivad ilmuda ootamatult. Kui poliitika neid ei arvesta, võib see muutuda kiiresti ebaefektiivseks või isegi kahjulikuks. Ümbritseva keskkonna jälgimine aitab mõista, millised on rahvusvahelised suunad, millega tuleb arvestada, et püsida konkurentsivõime või kasutada koostöövõimalusi. Uued tehnoloogiad (nt tehisintellekt, kvantarvutid, rohetehnoloogiad) võivad muuta tervet majandussektorit. Majanduse struktuur ja vajadused muutuvad. Poliitika peab toetama sektoreid, kus on kasvupotentsiaal või kus on vaja innovatsiooni. Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika ei saa olla staatiline ega isoleeritud – see peab olema paindlik, reageerimisvõimeline ja tulevikku vaatav, et toetada ühiskonna ja majanduse arengut võimalikult tõhusalt.

Lisaks loetletud ülesannetele on lõikes 1 sätestatud, et nõukogu täidab muid talle seadusega pandud ülesandeid, samuti ülesandeid, mille on talle andnud Vabariigi Valitsus.

Lõikes 2 on sätestatud nõukogu õigus kaasata oma ülesannete täitmiseks vajadusel eksperte, samuti moodustada töörühmi, tellida uuringuid ning koostada raporteid. Samuti on lõikes sätestatud nõukogu õigus saada määruses loetletud osapooltelt tööks vajalikke dokumente ja informatsiooni.

Eelnõu §-s 3 on kirjeldatud nõukogu töö korraldamist, sealhulgas nõukogu töö juhtimist, töövorme, istungite sagedust ning tegevusplaaniga seonduvat. Nõukogu tööd juhib peaminister ning istungeid viiakse läbi kord kvartalis või vastavalt vajadusele nii kohapeal kohtudes kui ka elektroonilisi vahendeid kasutades. Päevakord pannakse kokku vastavalt nõukogu liikmete poolt tehtud ettepanekutele.

Eelnõu §-s 4 kirjeldatakse istungi läbiviimist. Istungi kokkukutsujaks on Riigikantselei, kes saadab nõukogu liikmetele istungi päevakorra materjalid vähemalt kümme tööpäeva enne istungi toimumist. Kui reeglina osalevad istungitel üksnes nõukogu liikmed, siis kokkuleppel nõukogu esimehega võib istungitele kutsuda ka isikuid, kes nõukogusse ei kuulu.

Eelnõu § 5 käsitleb otsuste vastuvõtmist istungil. Üldiselt tehakse otsused konsensuslikult, kuid kui konsensust ei leita, on otsuse tegemiseks vajalik kahe kolmandiku osalevate nõukogu liikmete enamus. Nõukogu on otsustuspädev, kui kohal on rohkem kui pool nõukogu liikmetest.

Eelnõu § 6 sätestab võimaluse võtta otsused vastu nõukogu kokku kutsumata. Kiirete küsimuste arutamiseks või nõukogu esimehe ettepanekul võib nõukogu langetada otsuseid ka elektrooniliselt. Sel juhul edastab Riigikantselei nõukogu liikmetele e-posti teel otsuse tegemiseks vajalikud materjalid. Otsus loetakse vastuvõetuks, kui selle poolt on vähemalt kaks kolmandikku nõukogu liikmetest.

Eelnõu § 7 käsitleb istungite protokollimist, protokollide allkirjastamist, eriarvamuste kajastamist ning protokollide avalikustamist. Protokollid avalikustatakse Vabariigi Valitsuse veebilehel sarnaselt kehtivale praktikale².

Eelnõu § 8 kohaselt jõustub määrus 1. oktoobril 2025.

3. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõul ei ole puutumust Euroopa Liidu õigusega.

4. Määruse mõjud

Kavandatav muudatus: teadus- ja arendustegevuse ja innovatsiooni poliitika nõukogu moodustamise ja tegevuse reguleerimine.

Muudatuse kirjeldus: määruses sätestatakse teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu moodustamise kord, ülesanded ja töökord. Nõukogu on Vabariigi Valitsust nõustav kogu, mille tööd juhib peaminister. Nõukogu asendab senist Teadus- ja Arendusnõukogu, mille tegevust reguleerinud Vabariigi Valitsuse 22. septembri 2005. a määrus nr 247 „Teadus- ja Arendusnõukogu põhimäärus“ kaotab kehtivuse seoses teadus- ja arendustegevuse korralduse seaduse kehtetuks muutmisega pärast TAIKSi jõustumist 1. oktoobril 2025.

Sihtrühmad, keda muudatus mõjutab:

- 1) Vabariigi Valitsus, ministriumid ja Riigikantselei;
- 2) Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooniga seotud huvirühmad.

² <https://valitsus.ee/teadus-ja-arendusnoukogu-10>

4.1. Mõju haridusele, kultuurile ja spordile

Määruse eelnõul on positiivne mõju teadus- ja arendustegevusele ning innovatsioonile. Lisaks teadus- ja arendustegevusele kuulub nõukogu ülesannete hulka ka innovatsioonipoliitika, mis tagab teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni senisest parema sidususe. Nõukogu töö on senisest enam suunatud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegilistele küsimustele ja poliitikakujundamisele, keskendudes senisest vähem ministeeriumite tegevusele ja poliitika elluviimise küsimustele.

4.2. Mõju riigivalitsemisele

Määruse eelnõul on positiivne mõju riigivalitsemisele. Kuna nõukogu ülesanded hõlmavad nii teadus- ja arendustegevust kui ka innovatsiooni, vähendab see valdkondade vahelist killustumist ja võimaldab valdkondade ühtset strateegilist juhtimist ning tervikvaadet.

Eelnõuga ei kaasne täiendavaid kulusid riigieelarvele.

Määruse jõustumisega ei kaasne otseseid mõjusid järgmistes valdkondades: majandus, loodus- ja elukeskkond, infotehnoloogia ja infoühiskond, riigikaitse ja välisturvalisus, siseturvalisus, regionaalareng.

Kavandatud muudatusega ei kaasne ebasoovitavaid mõjusid.

5. Määruse rakendamiseks vajalikud kulud, määruse rakendamise eeldatavad tulud

Tegevustoetuse eraldamisega kaasnevad kulud kaetakse riigieelarvelistest vahenditest Riigikantselei eelarve kaudu.

6. Määruse jõustumine

Määrus jõustub 1. oktoobril 2025.

7. Eelnõu kooskõlastamine

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks ministeeriumitele ning Riigikantseleile.

Eelnõu esitatakse arvamuse avaldamiseks evalveeritud teadus- ja arendusasutustele, ülikoolidele ja evalveeritud rakenduskõrgkoolidele, Eesti Teaduste Akadeemiale, Eesti Noorte Teaduste Akadeemiale, Eesti Kaubandus-Tööstuskojale, Eesti Tööandjate Keskliidule, SA-le Eesti Teadusagentuur ning Ettevõtluse ja Innovatsiooni Sihtasutusele.

Kristina Kallas
haridus- ja teadusminister